

УДК 339.564.2

Проценко І.В.

аспірант

Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВПЛИВ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ПОСЛУГ НА МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

У статті проаналізовано динаміку експорту послуг за період 2000–2013 рр. Досліджено структуру торгівлі послугами в розрізі галузей та регіонів. Оцінено взаємозв'язок зростання обсягів експорту різних видів послуг на приріст ВВП на одну особу.

Ключові слова: експорт послуг, галузева структура експорту послуг, ВВП на одну особу, регіональна структура експорту послуг, приріст ВВП.

Проценко И. В. ВЛИЯНИЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО РЫНКА УСЛУГ НА МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИК

В статье проанализирована динамика экспорта услуг за период 2000–2013 гг. Исследована структура торговли услугами в разрезе отраслей и регионов. Проведена оценка взаимосвязи роста объемов экспорта различных видов услуг и прироста ВВП на душу населения.

Ключевые слова: экспорт услуг, региональная структура экспорта услуг, ВВП на душу населения, региональная структура экспорта услуг, прирост ВВП.

Protsenko I.V. EFFECT OF OPERATION INTERNATIONAL MARKET SERVICES ON MACROECONOMIC INDICATORS OF NATIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT

In article the dynamics of exports of services for the period 2000 – 2013 years was analyzed. The structure of trade in services by industry and regions was investigated. Correlation export growth of various types of services in GDP growth per capita was reviewed.

Keywords: export services, regional structure of exports of services, GDP per capita, regional structure of exports of services, GDP growth.

Постановка проблеми. Розгортання процесів інтеграції та глобалізації, що супроводжувались лібералізацією зовнішньої торгівлі сприяли тому, що з середини ХХ ст. сфера послуг набула динамічного розвитку. Нині сфера послуг є однією з найважливіших складових світової економіки та одним із основних чинників, від яких залежить зростання економіки та підвищення національної конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі вивчення впливу міжнародної торгівлі послугами на соціально-економічний розвиток країн в економічній сучасній літературі приділяється значна увага. Вивченням проблем формування, функціонування та розвитку ринку послуг у світовій економіці займалися ряд зарубіжних дослідників: Дж. Гелбрейт, Д. Джоббер, П. Друккер, М. Капельс, К. Кларк, С. Коен, Ф. Котлер, Дж. Б. Куїни, Дж. Ланкастер та ін. Дослідженнями різних аспектів функціонування міжнародного ринку послуг займаються й вітчизняні науковці: А. С. Гальчинський, Д. Г. Лук'яненко, О. І. Рогач, А. П. Румянцев, О. К. Скаленко, В. А. Степаненко, Т. М. Циганкова, А. С. Філіпенко та ін. Однак зараз актуальними залишаються питання впливу динаміки та структури експорту на рівень продуктивності національної економіки.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз динаміки та структури світового експорту послуг у регіональному та галузевому розрізі та дослідження впливу експорту послуг на зростання ВВП на одну особу.

Виклад основного матеріалу. Відмінні темпи зростання обсягів експорту всіляких груп послуг в різних країнах призвели до зміни регіонально-галузевої структури світової торгівлі послугами. Протягом досліджуваного періоду у експорті послуг відбулося значне посилення позицій Азії та значне послаблення позицій Північної Америки. Експорт будівельних послуг Азійського походження зріс з 30,5% у 2000 році до 44,6% у 2013 році, туристичних послуг з

17,4 до 30%, комп'ютерних та інформаційних послуг з 16,2 до 28%. Скорочення обсягів експорту було зафіксовано лише за групою комунікаційних послуг – з 18,6 до 13,2%. По інших групах послуг спостерігалось, менш значне скорочення ніж по будівельних послугах, зростання питомої ваги Азії в експорті послуг (наприклад, обсяг експорту фінансових послуг зріс з 12,6 до 16,3% у структурі світового експорту зазначених послуг, а експорт роялті та ліцензійних платежів зріс з 13,2 до 13,6%).

В Європі зміни у структурі експорту відбувались у сторону зростання частки наукоємних послуг. Найбільший приріст зафіксований за експортом роялті та ліцензійними платежами, частка Європи в 2000 році за даним видом послуг становила 26,5% від світового обсягу експорту, а до 2013 року збільшилась до 42%. Частка експорту комунікаційних послуг збільшилась з 45,6 до 58% від обсягів світового експорту цього виду послуг, частка страхових послуг збільшилась з 52,8 до 59,8%, частка комп'ютерних та інформаційних послуг зросла з 52,5 до 57,4%. По інших видах послуг простежувалось скорочення частки Європи в структурі світового експорту (найзначніше знизилась частка Європи в експорті будівельних послуг – з 57,9% у 2000 році до 39,9% у 2013, менше по фінансових – з 58,9 до 53,7%, транспортних – з 49 до 47,8% тощо).

Питома вага Північної Америки в структурі світового експорту, як було вищезазначено, скоротилась найбільше. Позитивна динаміка частки Північної Америки в експорті послуг зафіксована лише по експорті фінансових послуг – з 23,7% у 2000 році до 26,3% у 2013 році. За всіма іншими видами послуг відбулося скорочення питомої ваги зазначеного регіону, найбільше скорочення відбулося за експортом комп'ютерних та інформаційних послуг з 20,7 до 8,8% та експортом роялті та ліцензійних платежів – з 58,9 до 43,2%. Скорочення частки Північної Америки в структурі світового експорту за такими

видами послуг, як будівельні, транспортні, комунікаційні, персональні культурні та рекреаційні послуги, страхові, туристичні та інші бізнес послуги було менш значимим (за зазначеними видами послуг частки Північної Америки у світовому експорті зменшились на 3–7%).

Південна та Центральна Америка протягом досліджуваного періоду показали позитивну динаміку за обсягами експорту персональних, культурних та рекреаційних послуг – зростання з 1,4 до 3,1%, комп'ютерних та інформаційних послуг – зростання з 0,9 до 2%, фінансових послуг – з 0,9 до 1,65%, транспортних послуг – з 2,9 до 3,3% та інших бізнес послуг – з 2,5 до 3,5% від світового експорту зазначених послуг. Питома вага Південної і центральної Америки за іншими видами послуг скоротилася, найзначніше скорочення відбулось по комунікаційних послугах – з 5,9 до 2,9% та страхових послугах – з 3,6 до 2,3%.

Регіон Середнього Сходу збільшив свою частку в експорті туристичних послуг з 2,8% у 2000 році до 4% у 2013 році, транспортних послуг – з 2,1 до 3,1%, персональних, культурних та рекреаційних – з 1 до 1,9%, будівельних послуг – з 1,9 до 2,3%, комунікаційних послуг з 3,7 до 4,7%, інших бізнес послуг з 1,1 до 2,3%. Скорочення питомої ваги Близького Сходу у структурі експорту відбулось за такими видами послуг, як комп'ютерні та інформаційні – з 9,4 до 1,7% (найзначніше скорочення по регіону), фінансові – з 2,8 до 0,6%, страхові – з 2,8 до 2%, роялті та ліцензійні платежі – з 0,6 до 0,4%.

Африка, регіон який має найменшу питому вагу в міжнародній торгівлі послугами, протягом досліджуваного періоду спостерігалась позитивна динаміка експорту будівельних (з 1% у 2000 році – 1,7% від обсягу світового експорту даних послуг у 2013 році), транспортних (з 2,3 до 3%), персональних, культурних та рекреаційних послуг (з 0,6 до 1,1%), туристичних (з 3 до 3,3%), комп'ютерних та інформаційних послуг (з 0,3 до 0,5%). Падіння питомої ваги Африки в структурі експорту було відмічено за такими видами послуг: роялті та ліцензійні платежі (з 0,2 у 2000 році до – 0,1% у 2013 році), фінансові послуги (з 0,9 до 0,7%), інші бізнес послуги (з 1,6 до 0,9%), комунікаційні послуги (з 4,5 до 3,9%), страхові послуги (з 3,1 до 1,3%).

Лише позитивну динаміку протягом досліджуваного періоду показали країни Співдружності Незалежних Держав. З 2000 по 2013 рр. питома вага СНД у світовому експорті послуг зросла за всіма групами послуг. Найзначніше зростання зафіксовано по експорті будівельних послуг – з 1% від світового обсягу експорту даних послуг у 2000 році до 7,6% у 2013 році. Питома вага СНД у експорті персональних, культурних та рекреаційних послуг зросла з 0,1% у 2000 році до 2,7% у 2013 році, транспортних послуг з 2,5 до 14,5%, комп'ютерних та інформаційних послуг з 0,2 до 1,8%, туристичних послуг з 1 до 2,2%, інших бізнес послуг з 0,8 до 2%, комунікаційних послуг з 2,1 до 2,7%, фінансових послуг з 0,2 до 0,8%, страхових послуг з 0,22 до 0,8%, роялті та ліцензійних платежів з 0,1 до 0,3%.

Загалом, станом на 2013 рік найбільшу питому вагу у експорті роялті та ліцензійні платежі мала Північна Америка, у експорті будівельних послуг – Азія, у експорті всіх інших послуг – Європа.

Сфера послуг здійснює прямий та опосередкований вплив на рівень соціально-економічного розвитку, темпи економічного зростання та продуктивність національних економік. Обсяги експорту послуг є по-

казником, який свідчить про рівень конкурентоспроможності національного сектору послуг, що, в свою чергу, обумовлюється їх ефективністю відповідно, можемо припустити, про існування взаємозв'язку між динамікою експорту послуг та ВВП в розрахунку на одну особу, як інтегральним показником національної економіки.

Кореляційний аналіз взаємозв'язків приросту обсягів експорту послуг та обсягів ВВП на душу населення в країнах з різними рівнями та траєкторіями розвитку виявив різний характер та силу взаємозв'язків між цими величинами. До групи досліджуваних країн було включено розвинені країни, та ті що розвиваються, країни з перехідною економікою з різних регіонів світу. Дані країни були згруповані залежно від особливостей та ступеню їх розвитку.

У країнах Великої Сімки найтісніший позитивний зв'язок ВВП на душу населення має експорт транспортних та туристичних послуг (рис. 1). Для Німеччини, Канади, Великобританії, Італії та Франції коефіцієнти кореляції між зазначеними величинами більші за 0,7, для США відповідні коефіцієнти знаходяться в межах 0,6–0,7, для Японії – в межах 0,2–0,3. Зростання обсягів експорту роялті та ліцензійних платежів має сильний кореляційний зв'язок із зростанням ВВП на душу населення лише в Великобританії ($r^2 = 0,78$) та дещо слабший в США ($r^2 = 0,66$), для інших країн Великої Сімки існує слабкий зв'язок між зазначеними величинами (r^2 менше 0,4, а для Німеччини та Канади існує слабкий обернений зв'язок). Зростання обсягів експорту персональних, культурних і рекреаційних послуг не пов'язано тісно із зростанням ВВП на душу населення в жодній з країн даної групи, найсуттєвіший взаємозв'язок цих величин спостерігається в Канаді ($r^2 = 0,64$) та Великобританії ($r^2 = 0,5$), для інших країн існує слабка кореляція (від $-0,25$ до $0,15$). Тісний кореляційний зв'язок не простежується, також, між зростанням ВВП на душу населення та зростанням експорту будівельних та страхових послуг.

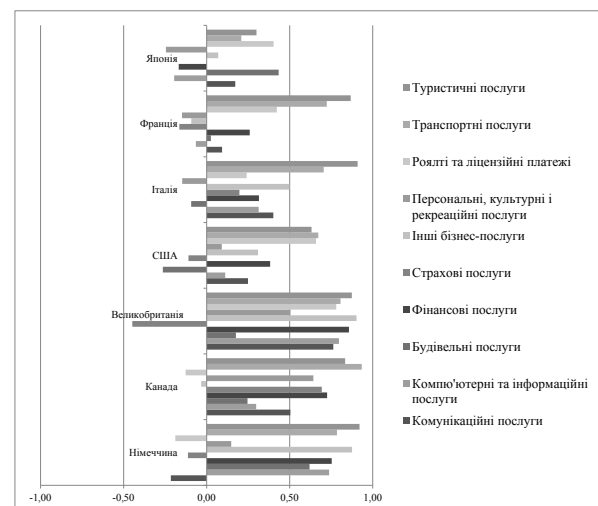

Рис. 1. Коефіцієнти кореляції ВВП на одну особу та експорту послуг у країнах Великої Сімки

*Розраховано на основі даних [1; 2]

Найсуттєвіший зв'язок між зростанням обсягів експорту будівельних послуг та зростанням ВВП на душу населення відмічений лише в Німеччині ($r^2 = 0,62$) та Японії ($r^2 = 0,43$), для інших країн зв'язок між даними величинами має малу силу (r^2 від $-0,26$

до 0,25). Щодо страхових послуг, то в Канаді вони мають позитивну, середньої сили кореляцію із ВВП на душу населення ($r^2 = 0,69$), а в Великобританії – негативну, середньої сили кореляцію із ВВП на душу населення ($r^2 = -0,45$), в інших країнах не простежувалось значимого зв'язку між даними величинами (r^2 від $-0,16$ до $0,2$). Приріст експорту фінансових послуг характеризувався тисним зв'язком з приростом ВВП на душу населення в Німеччині, Канаді та Великобританії мав тисний кореляційний зв'язок із приростом ВВП на душу населення (r^2 більше $0,73$), в інших країнах групи цей зв'язок був незначним (r^2 від $-0,17$ до $0,38$). Експорт комунікаційних послуг тісно корелював з ВВП на одну особу лише в Великобританії ($r^2 = 0,76$), дещо слабкий зв'язок був у Канаді ($r^2 = 0,5$) та слабкий зв'язок у решті країн групи (r^2 від $-0,22$ до $0,4$). Зв'язок приросту обсягів експорту комп'ютерних та інформаційних послуг має тисний позитивний зв'язок з приростом ВВП на одну особу в Німеччині та Великобританії (r^2 більше $0,74$), в інших країнах цей зв'язок характеризувався слабкою силою (r^2 від $-0,2$ до $0,31$). Експорт інших бізнес послуг мав сильний зв'язок з ВВП на душу населення в Німеччині та Великобританії (r^2 більше $0,88$) та слабший зв'язок в Італії ($r^2 = 0,5$), в інших країнах групи він був несуттєвим (r^2 від $-0,1$ до $0,31$). Серед усіх країн Великої Сімки найтісніший зв'язок між темпами приросту експорту послуг та приростом ВВП на одну особу спостерігався в Великобританії, а найслабший у Японії.

Взаємозв'язки темпів зростання обсягів експорту послуг та темпів зростання ВВП на одну особу в країнах БРИКС носять більш одноманітний характер (рис. 2). Для Китаю, Південної Африки та Російської Федерації характерний позитивний зв'язок експорту всіх видів послуг та ВВП на одну особу. В Південній Африці найтісніший зв'язок з ВВП на одну особу мав експорт туристичних та транспортних послуг (r^2 більше $0,71$), в Російській Федерації – комп'ютерні та інформаційні послуги, транспортні, туристичні та інші бізнес послуги (r^2 більше $0,75$), у Китаї – страхові, комп'ютерні та інформаційні послуги (r^2 більше $0,81$). У Бразилії сильний позитивний вплив на ВВП на одну особу має експорт транспортних послуг, експорт комп'ютерних та інформаційних послуг має слабкий негативний зв'язок з ВВП на одну особу ($r^2 = -0,31$).

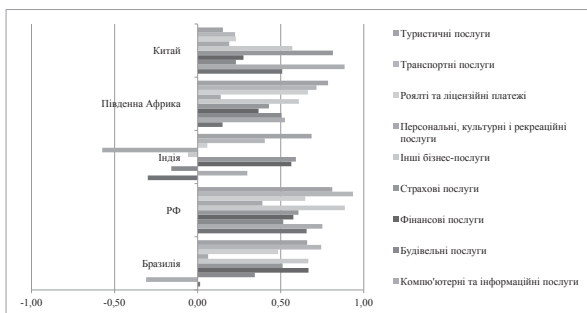

Рис. 2. Коефіцієнти кореляції ВВП на одну особу та експорту послуг в країнах БРИКС

*Розраховано на основі даних [1; 2]

В Індії приріст експорту жодної групи послуг не має тісного зв'язку з приростом ВВП на одну особу, а найсуттєвіший зв'язок існує між ВВП на одну особу та експортом транспортних послуг ($r^2 = 0,69$), страхових ($r^2 = 0,59$) та фінансових ($r^2 = 0,56$), персональних, культурних та рекреаційних послуг ($r^2 = -0,57$).

Найслабший зв'язок для країн даної групи спостерігається між ВВП на одну особу та експортом роялті та ліцензійних платежів ($r^2 = 0,65$ лише для Південної Африки та Російської Федерації, для інших країн r^2 менше $0,48$), персональних, культурних та рекреаційних послуг (для всіх, окрім Індії, країн групи r^2 від $-0,06$ до $0,39$) та комунікаційних послуг (для всіх країн групи r^2 від $-0,3$ до $0,15$, окрім Російської Федерації для якої $r^2 = 0,66$ та Китаю – $r^2 = 0,51$).

У групі країн – нових членів ЄС Естонія, Угорщина та Польща – країни для яких характерний позитивний зв'язок зростання обсягів експорту всіх видів послуг із зростанням обсягів ВВП на одну особу (рис. 3). Експорт комунікаційних послуг не мав тісного зв'язку із ВВП на одну особу в жодній з країн групи, найтісніший зв'язок зазначених величин був зафіксований в Естонії, Румунії, Болгарії Литві та Угорщині (r^2 від $0,54$ до $0,69$). Експорт комп'ютерних та інформаційних послуг тісно корелював з ВВП на одну особу лише в Латвії ($r^2 = 0,8$), слабше в Угорщині та Естонії (r^2 від $0,51$ до $0,57$), в інших країнах зв'язок був менш суттєвий (r^2 від $-0,39$ до $0,43$). Експорт будівельних послуг та ВВП на одну особу мали тисний кореляційний зв'язок у Польщі ($r^2 = 0,76$), кореляційний зв'язок середньої сили у Угорщині та Естонії (r^2 від $0,59$ до $0,61$). У Польщі та Латвії експорт фінансових послуг та ВВП на одну особу тісно корелювали (r^2 більше $0,79$). Найслабший взаємозв'язок у даній групі країн простежувалась між зростанням ВВП на одну особу та зростанням експорту страхових послуг (r^2 від $-0,35$ до $0,4$).

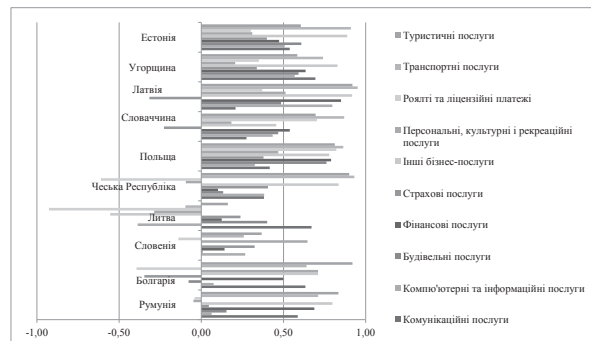

Рис. 3. Коефіцієнти кореляції ВВП на одну особу та експорт послуг для країн – нових членів ЄС

*Розраховано на основі даних [1; 2]

Експорт інших ділових послуг, навпаки, мав сильний позитивний вплив на ВВП на одну особу в більшості країн групи (r^2 більше $0,71$, окрім Словаччини, Литви та Словенії, де r^2 знаходився в діапазоні від $-0,55$ до $0,46$). Тісний зв'язок експорту персональних, культурних та рекреаційних послуг з ВВП на одну особу був відмічений лише у Болгарії ($r^2 = 0,71$), слабший у Словенії ($r^2 = 0,65$) та Латвії ($r^2 = 0,51$), для інших країн групи тіснота зв'язку нижче середньої (r^2 від $-0,29$ до $0,47$). Зростання експорту роялті та ліцензійних платежів тісно пов'язаний з зростанням ВВП на одну особу в Польщі ($r^2 = 0,82$) та Словаччині ($r^2 = 0,7$) та Литві ($r^2 = -0,93$) менш тісно в Чеській Республіці ($r^2 = -0,61$), в інших країнах групи зв'язок цих величин несуттєвий (r^2 від $-0,39$ до $0,37$). Експорт туристичних послуг має позитивний вплив на ВВП на одну особу в усіх країнах групи, причому сильний кореляційний зв'язок був відмічений у всіх країнах групи (r^2 більше $0,7$), крім Словенії ($r^2 = 0,37$), Естонії ($r^2 = 0,61$), Угорщини

($r^2 = 0,58$) та Литви ($r^2 = 0,16$). Експорт транспортних послуг в даній групі має лише здебільшого позитивний зв'язок з ВВП на одну особу (r^2 більше 0,71, окрім Болгарії, Литви та Словенії, де r^2 знаходився в діапазоні від $-0,1$ до $0,64$).

Серед країн з перехідною економікою найтісніший зв'язок між експортом послуг та величиною ВВП на одну особу мають Україна та Молдова (рис. 4).

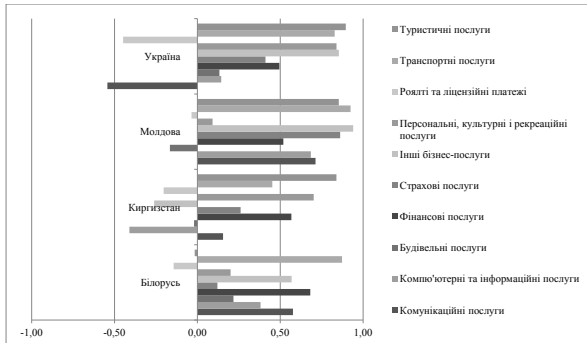

Рис. 4. Коефіцієнти кореляції ВВП на одну особу та експорту послуг деяких країн пострадянського простору

*Розраховано на основі даних [1; 2]

В Україні тісний позитивний зв'язок з ВВП на одну особу має експорт туристичних, транспортних, персональних, культурних та рекреаційних послуг, інших бізнес-послуг (r^2 більше 0,83), менш тісний позитивний зв'язок – фінансові ($r^2 = 0,49$), страхові ($r^2 = 0,41$), будівельні ($r^2 = 0,13$), комп'ютерні та інформаційні послуги ($r^2 = 0,14$), негативна кореляція існує між ВВП на одну особу і комунікаційними послугами ($r^2 = -0,54$), роялі та ліцензійними платежами ($r^2 = -0,45$). У Молдові найсильніше з ВВП на одну особу корелює експорт транспортних, туристичних, комунікаційних, страхових та інших бізнес-послуг (r^2 більше 0,71), слабше корелює з ВВП на одну особу експорт комп'ютерних та інформаційних послуг ($r^2 = 0,68$) та фінансових послуг ($r^2 = 0,52$), незначно корелює з експортом персональних, культурних та рекреаційних послуг і експортом роялі та ліцензійних платежів (r^2 від $-0,04$ до $-0,17$). У Киргизстані приріст ВВП на одну особу має тісний кореляційний зв'язок з приростом експорту персональних, культурних та рекреаційних послуг ($r^2 = 0,7$), туристичних послуг ($r^2 = 0,84$), менш тісний зв'язок з експортом фінансових послуг ($r^2 = 0,57$), кореляція ВВП на одну особу та експорт

інших послуг має слабку силу (r^2 від $-0,41$ до $0,45$). У Білорусії найтісніше з ВВП на одну особу корелює експорт транспортних послуг ($r^2 = 0,87$), слабше – експорт фінансових, комунікаційних та інших бізнес-послуг (r^2 від $0,57$ до $0,68$), експорт всі інших видів послуг має незначний зв'язок з ВВП на одну особу (r^2 від $-0,14$ до $0,38$).

По всіх досліджуваних групах країн простежується, в основному, позитивний кореляційний зв'язок між ВВП на одну особу та експортом туристичних, транспортних та фінансових послуг. Для досліджуваних країн пострадянського простору та п'яти країн – нових членів ЄС (таких як Румунія, Болгарія, Словенія, Литва та Чеська Республіка) простежувалась негативна кореляція ВВП на одну особу та експорту роялі і ліцензійних платежів. Позитивна кореляція ВВП на одну особу та експорту всіх видів послуг була лише в ряді країн з перехідною економікою та країн з економікою, що розвивається. Загалом, позитивна кореляція між ВВП і експортом послуг сильніша в групах країн, що розвиваються, країнах – нових членах ЄС та країнах з перехідною економікою ніж у розвинених країнах. Звідси можемо припустити, що в країнах з перехідною економікою та країнах з економікою, що розвивається експорт послуг виступає більш важливим ніж в розвинених країнах джерелом економічного зростання.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного, можемо сказати, що в розрізі регіонів, протягом досліджуваного періоду простежувалось сукупне зменшення частки Північної Америки та Європи в структурі експорту послуг та збільшення питомої ваги Азії, в основному, за рахунок зростання питомої ваги у міжнародній торгівлі послугами країн, що розвиваються. Аналіз залежностей ВВП на одну особу та експорту різних видів послуг виявив, що для країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою експорт послуг є більш важливим джерелом економічного зростання ніж для розвинутих країн.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. WTO: International Trade and Market Access Data [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/statis_bis_e.htm?solution=WTO&path=/Dashboards/MAPS&file=Map.wcdf&bookmarkState={%22impl%22:%22client%22,%22params%22:%22langParam%22:%22en%22}}
2. The World Bank Database: GDP growth (annual %) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>
3. International Trade Statistics 2013 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2013_e/its2013_e.pdf.